

Bespreking Cel

~ Rudolf Van De Perre, “In een ander doorzichtiger licht” –
(*Dietsche Warande & Belfort*, nov. 1982, blz. 699-702)

Armand Van Assche (1940) die met vorige bundels *De chemie van de dauw* (1973) en *Even boven het evenwicht* (1978) reeds ruim de aandacht op zich trok, heeft met *Cel* een poëzie gebracht die voor Vlaanderen nieuw is, althans datgene wat in de regel als poëzie aangeboden wordt ver overschrijdt.

De gedichten in *Cel* steunen in de eerste plaats op menselijke ervaringen, maar terzelfder tijd verleggen ze de grenzen ervan door hun exploratie van het onbekende, van het nieuwe, dat zichzelf zowel binnen als buiten de dichter openbaart. Poëzie is voor Van Assche meer dan registratie of weergave van gevoelens, omdat het beschouwende element een even belangrijke rol vervult en hij een geslaagde symbiose tot stand brengt tussen het reeds zo vaak gevraagde “more brains” in onze letteren en de dichterlijke ontvankelijkheid.

In tegenstelling tot de korte momentopnamepoëzie van heelwat hedendaagse dichters, schrijft hij ook lange gedichten. Zij bieden binnen het gedicht zelf de kans op een thematische ontwikkeling, maar ze vragen anderzijds èn van de dichter èn van de lezer een volgehouden inspanning om ze in hun structuur en samenhang te verwerken.

De op het eerste gezicht bevreemdende en onpoëtische titel *Cel* is dan ook in die context te begrijpen. Taalkundig kan het woord refereren zowel naar zijn biologische (groeibeginsel) als naar zijn sociologische (gevangenis) betekenis. Voor de dichter is het een mooi beeld van het dilemma, de dubbele opgave waar hij zich voor geplaatst ziet: groeien, d.w.z. de mogelijkheden van de grenzen verkennen en ze tegelijk – zoals hoger gezegd – uitbreiden door celdeling, d.i. door steeds nieuwe celkernen in te bouwen. Deze ‘dubbelheid’ wordt door de structurele tweeledigheid van de bundel weerspiegeld en door de beide korte prolooggedichten verduidelijkt.

In ‘Celkern’ – het eerste deel – doorbreekt de groei het gelijke patroon en maakt hij het geheel tijdelijk onzichtbaar.

Als de structuur zichtbaar is
wordt het proces onzichtbaar
als het proces zichtbaar is
wordt het gedicht spelonk dwaaltocht .

De gedichten belichten juist de fasen van de ‘verruiming’, van de ontwikkeling vanuit de kern, meer nog, ze maken deze tastbaar en voelbaar.

Zo is het mooie gedicht ‘Boomblad in de kering’ (2-3) meer dan een openingsgedicht. Merkwaardig is hoe Van Assche zich in het boomblad inleeft en aldus op metaforische wijze de menselijke mogelijkheden tot verandering ervaart en vastlegt. Maar het gedicht draagt, zoals het blad zijn mogelijkheden, ook reeds de thema’s in zich, die verder in de bundel aan bod komen.

De volgende gedichten verkennen de onmiddellijke realiteit, brengen confrontaties met de omgeving, de mensen, de liefde, de banaliteit van de moderne leefsituatie, o.a. 'Een sprong in het zand' (11), maar ze zijn evenzeer getekend door een drang naar zelfbespiegeling en een verweer tegen het vergaan. In hoeverre kan de mens door beschouwing tot zelfkennis komen? Het beeld van de verzonken vaas 'waarvan de scherven nooit werden gevonden' (6) of van de spiegel waarin je nooit jezelf ziet (7), schijnen op de onmogelijkheid ervan te wijzen. En toch weigert de dichter zich als mens bij de feitelikheden neer te leggen en zich te laten verstarren. Belangrijk in dit verband zijn de laatste gedichten uit dit eerste deel. In een drietal mytische gestalten projecteert Armand Van Assche zijn eigen beeld en dat van de hedendaagse mens. 'Icarus' (12) is het symbool van de irrationele, extatische mens, lopend 'over de glasscherven van de ommuurde vesting / op het scherp van de verbeelding', die tegen beter weten in op wil branden.

'Narcissus' (13-14) verbeeldt de innerlijk gespleten mens, verward in zijn eigen spiegelbeeld (hier vervult dit vaak voorkomend beeld uiteraard een essentiële rol), 'zonder uitkomsten zonder uitwegen'. In het lange indrukwekkende gedicht 'Terugkeer van de verloren zoon' (15-17), die zonder verleden en zonder toekomst blijft, krijgt dit levensgevoel nog een explicieter karakter:

zo naar huis kerend steeds verder van huis
verregend en in het tochtgat van deze eeuw
verdwaald als een krantenknipsel

De droom van de boom in zijn 'stilstaande groei' (18-19) blijkt een illusie te zijn, omdat leven altijd *verband* betekent, ook al dient de waarheid zich (voorlopig) aan als een monster, in 'Pessoa of de waarheid met vier koppen' (20-23) immers:

In de allerlaatste minuut wordt waarheid
niet gezegd, zij wordt gezocht in levenslange kronkels
poëzie en zolang ze onvindbaar blijft
twijfelt niemand aan haar bestaan. (21)

Wat rest is het onvoorspelbare, het groeien naar het onbekende toe.

Dat gebeurt in het tweede deel 'Celdeling', waarin de dichter een poging onderneemt om uit de kern van het ik te groeien, door het nieuwe beperkingen op te leggen.

Als de cel zich deelt
wordt nieuwe ruimte
begaanbare grond, verblinding
een ogenblik zichtbaar en chaos
voor de voeten, tot verwachting
plots over
vloeit in verwondering. (24)

In zekere zin worden de thema's uit het eerste deel hernomen, maar Van Assche plaatst de 'engere' beleving van en de bezinning op de dagelijkse ervaringen nu in de ruimere context van de relatie tussen hemzelf en de wereld, meer nog tussen de mens en zijn lot. Vaker zijn de gedichten in de we-vorm geschreven of komen verschillende persoonsvormen voor. Dichten wordt op verkenning gaan met woorden, ontdekken, het 'zichtbaar maken van de ronde leegte' (25), ook al heeft hij het gevoel 'over water (te) wandelen naar een onbestaande oever' (30).

Altijd opnieuw blijkt de illusie sterker te zijn dan de realiteit, zijn de momenten van extase en verwondering zeldzamer dan de ontnuchtering. Het beeld is al verdwenen eer het inzicht er is. Ontbinding zet in, eer de samenstelling tot stand komt.

zo langzaam verbinden de weefsels
zich met elkaar dat ze wel lijken
in hun vezels te ontbinden. (36)

De mens blijft voor zichzelf de grote onbekende, een 'Loch Ness' (33), die beter onder water blijft, 'een rups / die weigert vlinder te worden' (34), onvervuld in de liefde, onmachtig tegenover de dood.

Het spreekt vanzelf dat de grondtoon die uit deze gedichten hoorbaar wordt, niet optimistisch is. Er klinkt veel onrust door. De bundel eindigt trouwens op een gedicht dat een nachtmerrie uitbeeldt in een voortsnellende trein, 'in het laatste kwartier' (48-50). Van Assche roept het beeld van een beschaving op, die op haar eigen ontbinding en ondergang afgaat, maar het zelf – althans grotendeels – niet beseft.

Ik zit moederziel alleen op de trein
waarop we allen rijden (49),

zegt hij tot slot. Het is de vaststelling van een situatie die haar eigen tragiek meedraagt en waarvan de dichter de getuige is.

Armand van Assche heeft met deze bundel hoge eisen gesteld aan zichzelf, de poëzie en de lezer. In zoverre ik daar kan over oordelen, heeft hij deze ingelost, niet met werk dat een klassieke poetica aankleeft, maar met een poëzie die vooral steunt op beelden en een suggestieve kracht, waarbij het denkproces niet afwezig blijft.

Toch leidt dit niet tot een mogelijke verstarring, want in de herhaling en combinaties van thema's, ritmeveranderingen en toonwisselingen, vaak binnen hetzelfde gedicht, vertoont deze poëzie heel wat variatie. Het vers van Van Assche is trouwens muzikaler en speelser dan de zwaartillende thematiek laat vermoeden. Zo wordt het evenwicht bestendig. In het gedicht 'Over water wandelen naar een onbestaande oever' zegt Armand Van Assche:

(...) en toch praat ik verder
tegen de draaikolk als tegen een mens
verzonnen rondrijvend in beelden
boei en redding (30)

Deze verzen lijken me representatief te zijn voor deze opmerkelijke bundel, die zowel qua opzet als uitwerking een zeldzame gebeurtenis is in de poëtische wereld van vandaag.